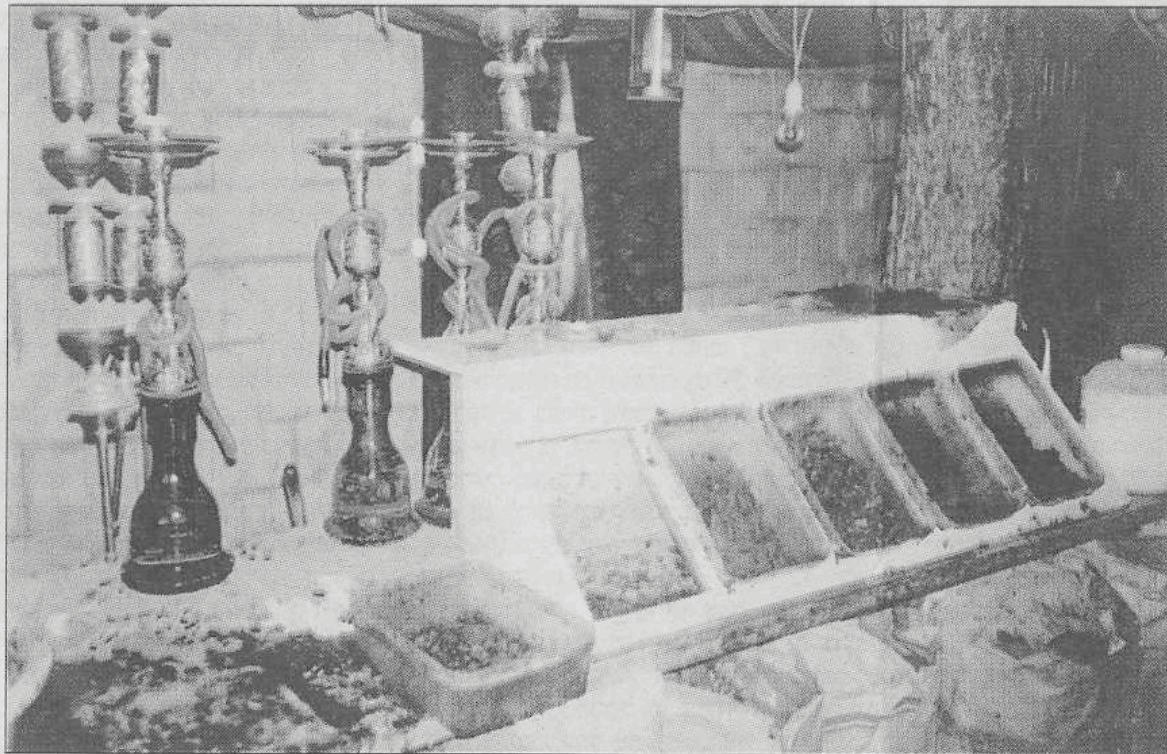

אמנות

רותי דירקטור

פריפריה, כמו חומוס

מסעדה מזרחית ברמאללה, מתוך התערוכה בגלריה עמי שטייניץ. רקמת החיים

שתי תערוכות, אחת בלימבוס והאחרת אצל עמי שטייניץ, עוסקות במושגים כמו מרכז ופריפריה. אך האם בכלל יש מרכז באמנות הישראלית, או שכולנו פריפריה אחת גדולה?

עופר זאבי ("אוצר פריפריאלי", כותב עליו אמנון בן עמי, כשלעצמו מי ש"עושה אמנות מושגית גבוהה, מתחכמת וקשה להבנה", כותב עליו בתורו עופר זאבי) אצר בגלריה לימבוס תערוכה מתחכמת וקשה להבנה, כלומר, כזו שאינה מתבהרת מאלה, אינה מתפענחת כל עוד היא כשל-עצמה, וההגיון הפנימי שלה הולך ומתבהר אך ורק, אבל אך ורק, תוך כדי ובעקבות עיון בקטלוג הגלווה.

הקטלוג הגלווה הוא חוברת צרה ומאורכת הנפתחת, ברומה ללוח שנה, בדפדוף מלמטה למעלה. פורמט שהמרף אינו סובל, וטקסטים של שישה כותבים, בעברית ללא תרגום. מחיאות כפיים. תערוכה העוסקת (כך מתחוויר מן הקטלוג, בשום אופן, כאמור, אין להבין את זה מתוך צפייה בתערוכה עצמה) בפריפריאליות של האמנות הישראלית, בשר ליותה העקרונית והמהותית עד כאב, מן הראוי שתלווה טקסטים בע"ב ויהיה חלק מהלוגיקה של התערוכה. לא מעט מתחושת הנואשות המלווה ה"צאת קטלוגים בארץ" (תערוכה בלי קטלוג היא לא תערוכה) באה לירי ביטוי בתרגום בהול לאנגלית. בכל מחיר. ("אם כבר השקענו בקטלוג, אז שיהיה דו לשוני. שלח לחמד"). בעוד שאת קוראי המאמרים בשפת המי קור בקטלוג עברי ממוצע אפשר לספור על אצבעות יד אחת, קוראי אני גלית? הישנם כנמצא? אבל אני מקדימה מאוחר למוקדם.

התערוכה. מציגים בה עשרה אמנים ישראלים, תחת הכותרת "אמנות בצד". בהתחלה חשבתי שמדובר באמנים החיים מחוץ לתל אביב (לי צורך העניין – קיבוצים, צפון הארץ) אבל אז נתקלתי בשלומית להבי (החיה בנוי יורק) וברחל מוזס (שנעה בין אירופה לאמריקה לירושלים). ניסיתי אופציה אחרת – אולי הכוונה היא לסוג של נידחות אמנותית? הציור הפיגורטיבי המחוספס של דניאלה כהן-דודריגו ושל מוטי גולן בהחלט עונה להגדרה, אבל אז מה עושים שם אמנון בן עמי, אמנון אגין ומועדך ביותר בקרב קהילת האמנות, שלא לדבר על רפי לביא, אמנון שהי תואר "קאנוני" צר מלהכילו במושגים המקומיים? איך שלא נסתכל על זה, התערוכה נראית כמו מקבץ שרירותי של אמנים ישראלים, רובם לא בהכרח מעניינים, שחוץ מלביא ובן עמי מרחפת מעליהם עננה של אנרי נימיות.

ובכן, הטקסט. כי שם ממוקד העניין שהופך את התערוכה (כנספחת לקטלוג, כאיור כמעט מיותר של עצם העלאת הנושא) לאירוע בעל מש"עות. זאבי מדבר בקטלוג על הפריפריאליות של האמנות בתוך החברה הישראלית, על מעמדה השולי בהווה התרבותית-חברתית המקומית. הוא מציין את הוניתות של האמנות על סדר היום הציבורי ואת השימוש האינסטרומנטלי שעושה החברה (אם כבר היא עושה) באמנות לקידום ענייניה דרך איצטלה של דימוי "נאור", "פתוח", "מתקדם" וכו'.

עבודה של רמי לביא מ-1968. קחו אותנו איתכם

שתחרר מהקלאוסטרופוביה הלוחצת.

עמי שטייניץ כותב אף הוא בקטלוג. וכדרכו, הטקסט שלו קצר, תמי ציתי, הדוק, חסר פניות ובמובנים ידועים גם חסר חן. תחושת השליחות של שטייניץ אין לה עניין בהתחבבות. אך מתבקש ששטייניץ הוא האיש שידרש לעניין שוליותה ונידחותה של האמנות הישראלית, ול-גמרי לא מפתיע שבמקביל לתערוכה בלימבוס מוצגת בגלריה של עמי שטייניץ עצמו, בנווה צדק, תערוכה העוסקת בסוג אחר של פריפריה – האסתטיקה של המסעדה המזרחית. שלושה מעצבים – דב גנשרוא, זוויה ועזרי טרוי – עשו במשך כשנה תחקיר על מסעדות מזרחיות ברחבי הארץ, בכחינת אתרים שבהם האסתטיקה מתפתחת מאלה, ללא מעצב, ללא אדריכל, ללא יד מכוונת. עצם הרעיון שובה לב (בשוליות של העניין ובו בזמן במרכזיות – של ניגוב חומוס בפיתה – בחיינו) וכך גם הממ"צאים שמצאו דרכם לגלריה: מחזיקים, אנושיים, לא צפויים ובעצם כל כך מוכרים. מתקן גלי לפלאפל, נרגילות, מאפרות נירוטטה, צלחות הגשה לחמוצים, וההזמנה לתערוכה שהיא, בהתאם, על גבי מפית נייר, בעברית ובערבית.

החומרים מקסימים. השאלה הנשאלת היא איך הופכים אותם לתעי רוכה בתל אביב. ההחלטה של המעצבים נפלה על בניית תשתית מורו-לרית המורכבת מגופי תאורה ומעין מושבים הניתנים להזזה ולשינוי. העיצוב הבסיסי הוא נקי, מינימליסטי, גיאומטרי, ומאוד מערבי. על הגריד האשכנזי הזה העמידו את כל התכולה של המסעדה המזרחית, והתוצאה היא שעטנו מזור שלא לגמרי ברור אם הוא עובר לטובת החומרים או נגדם. האם הוא מאפשר לאסתטיקה הכאוטית והאורגנית של המסעדה המזרחית להפגין את נוכחותה או ששוב, למרות הכוונות הטובות, מוצאת עצמה האסתטיקה ה"אחרת" מסתופפת בצל ובחסות ועל כרכי האסתטיקה השלטת, זו בעלת המאפיינים הברורים, המסודרים, העיצוביים, המערביים?

ומסביב, כמו תמיד, מה שנקרא – רקמת החיים. בתוך הגלריה – שהיא, כמוכך, קובייה לבנה – מנסים לדבר מזרחית, מגישים בפתיחה ערק ובקלאווה וחולקים כבוד למעצב האנונימי באשר הוא, אבל רחוב שבזי, שאך אתמול עוד היה מין שולי עיר מסמורטטים, הוא כבר שינקין חדש – רהיטים מסוגננים ואביזרי העידן החדש, ומשרדי גדל"ן בכל אשר תפנה העין. כך שמצד אחד, לאן נוליד את המסעדה המזרחית אם לא לתוך הקרי בייה הלבנה, שהיא היחידה שיודעת להעריך, לתת סימנים, לכתוב ולנ"ת. מצד שני, טוענים עופר זאבי ומוניקה לביא, כולנו פריפריה – יבנה, נווה צדק, תל אביב, ישראל, והאמנות הפלסטית כולה, באשר היא, אליטי-סטית, בועתית ולא מובנת. מצד אחד הכל פריפריה, מצד שני אין מקום ל"אחר" ולשונה, כי מיד הוא נגרס בשיני הנדל"ן והיאפיות.

נעבר כתב עופר זאבי ב"סטוריו" טקסט מאיר עיניים ומרעא עד מעור של אחת היחידות מטרר רדור למרלת חנות מונותיה מחתריים למימון תערוכה שאצר. רוח הדברים נמצאת ברקע הניתוח שלו עכשיו את מצב האמנות בארץ ואת הנתק בין עולם האמנות לבין הציבור הר"חב, המוסדות ובעלי הממון, ואילו את הקו הזה ממשיכה בעקבותיו מו"ניקה לביא, מי שניהלה את הסדנה לאמנות ביבנה במשך תשע שנים, והיא עורכת מעל רפי הקטלוג מעין חשבון נפש – נוקב, אירוני, מריר, מפוכח ומיואש – על פעילותה בפריפריה. בטקסט אישי ועקרוני כאחד, כואב, מצחיק ומושחז, ובייחוד בעל מסקנות לא אופטימיות, לא פופול-ריות ולא "חינוכיות" לגבי שנותיה ביבנה, מעלה מוניהקה לביא סדרה של שאלות מה זה לא נוחות, ממש שאלות הנוגעות בלבו של הטאבו "חינוך ואמנות" – אמנות בפריפריה? (לאף אחד לא באמת אכפת מאמנות מלבד אלה העושים אותה ומציגים אותה). אמנות עכשווית, טובה ורצינית, לקהילה שבסך הכל מעוניינת בהצגת אמניה המקומיים? למי מיועד דות התערוכות? מי רואה אותן? (תשובה חד משמעית: ילדים ומורות). אז בשביל מה?

כאמור, לא ברור אם התערוכה בלימבוס (אשר תוצג בהמשך בגלריה בככרי, גלריה שהיא פריפריה על פי הגדרתה הגיאוגרפית אך אינה נטולת הילת "מרכזיות" המואצלת עליה דרך יחיאל שמי ואורי רייזמן, אמני הקיבוץ) היא התערוכה אשר מייצגת באופן הנכון את הבעייתיות של הנושא. זוהי לא תערוכה של אמנים טובים במיוחד, לא פרובוקטיביים במיוחד, לא אמנים המייצגים תת תרבות כלשהי או עמדה קיצונית בשוליותה או בחריגותה. חריגות וקיצוניות הן עבודות הצלופח של אמנון בן עמי – עבודות רוות ושקופות, בצלופח ירוק או כחול, המציעות אסתטיקה אנרכיסטית במינימליות שלהן. וישנה עבודה אחת של רפי לביא מ-1968 – נייר עיתון מצהיב שהתאריך עליו הוא 20.7.67 ובו כתבות בענייני תרבות מאת הרה בושס, סילבי קשת ויוסף שריק, לצד פרסומות של חברות תעופה. ההתערבות היחידה של האמן היא בשר ליים הימניים של דף העיתון – מימין, בעיפרון, מופיעה החתימה הלקרנית המפורסמת (בפריפריה שלנו בלבד, כמובן) – "רפי" – "68", ומתחתיה הרבקה של נייר גזור עם השמות סרה, סיניאק, רודר, שמות בעלי מוניטין בהחלט מחוץ לגבולות הקו הירוק. באמת הייתי שמחה לגלות פחות קונצנזוס בהתפעלות שלי, אבל מה לעשות והעבודה של רפי לביא פשוט מכילה את כל מה שעופר זאבי היה רוצה להגיד ואפ"י לו את כל מה שלא התכוון להגיד, כלומר מצב האמנות (התרבות) הישראלי לדרורתייה: תיארונו וקולנוע, לוח הטיסות של ארקיע, טייס עז מבט (של טי.ו.איי) ומתחתיו רשימת כל האתרים בעולם (באנגלית) שאליהם אפשר (וכדאי, ורצוי, כמובן) לטוס, והחל מ-20 ביולי גם טייסות שבועיות של אייר פראנס לפריז, ניצה, טוקיו, וכל זה חודש אחרי מלחמת ששת הימים.

קחו אותנו איתכם, קוראת האמנות הישראלית לטייס במצחייה, או לדיילת הבלונדינית של אייר פראנס, לא חשוב לאן, אלבוקרקי או ניס (האם גם שם קיימת תודעת פריפריה? האם גם כסט. לואיס או בוויצ'יטה ישנו עופר זאבי שעושה חשבון נפש עם הסצינה המקומית?), העיקר לה

"אמנות בצד". תערוכה בלימבוס ובככרי. אוצר: עופר זאבי "ת'ארוחה". דב גנשרוא, זוויה, עזרי טרוי. גלריה עמי שטייניץ, נווה צדק

Ruty_d@ha-ir.net